

YENİ EKONOMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW ON NEW ECONOMY

Yrd. Doç. Dr. Bilge AFŞAR¹

ÖZET

Ekonomi birden fazla bileşeni içermektedir. Coğrafya, nüfus, lüks, yerleşim, bilimsel icatlar, giyim kuşam unsurlarından yeme-içmeye kadar geniş bir alana hitap eden ekonomi ve insan uygarlık sürecinde birlikte değişirler. Bu değişim 1970'li yıllarda farklı bir kavram –yeni ekonomi- ile tanışmıştır. Bu yıllarda temel noktaları belirginleşen yeni ekonomi 1990'lı yılların başında daha etkili sistemsel bir öngörüye sahip olmuştur. Özellikle 1980 sonrasında ekonomide ve teknolojide yaşanan gelişmeler yeni ekonomi kavramı ile açıklanmaktadır. Ekonomi, teknoloji, yönetim gibi alanlardaki gelişmeler bu kavram ile birlikte değişim olmaktan ziyade dönüşüm ile açıklanmayı hak eder hale gelmiştir. Zira değişim teknolojinin inovasyon gücüyle yakın bir etkileşim içindedir. Finansal sistemlerin hız ve akış süreçleri de bu zeminde anlam bulmaktadır. Yeni ekonomi doğrudan sistemli bir ekonomidir. Laitman'ın da değindiği gibi yeni ekonomi için küresel bir sistemde tüm ülkelerin krizler karşısında ortak sorumluluk almaları önemlidir ve bu 2008 krizi için de geçerli olmuştur. Küresel kriz genel etkilerinin yanı sıra yayılmacı bir niteliğe de sahiptir. Teknolojinin de etkisiyle küreselleşme hız kazanmıştır. Böylece teknoloji ve ticaret ilişkisi finans sistemlerinin öne çıkması adına yeni ekonomi ve enformasyonel sistemde önem kazanmış olmaktadır.

Bu çalışmada, yeni ekonominin ekonomi bilimindeki misyon ve yeri çerçevesinde; temel değerlerinin ticaret ve finans açısından değerlendirilmesi ve ilişkilendirilmesi, ekonomik krizlerin yeni ekonomi boyutunda ele alınması, enformasyon ve iletişim teknolojisi, yeni ekonomiyi temellendiren yaklaşımlar ve bütün bu başlıkların ekonomiler üzerindeki yansımaları teorik olarak ele alınmıştır. Ayrıca çalışmanın amacı; teknolojinin etkisiyle değişen ekonomilerin Yeni Ekonomi açısından incelenmesi olup farklı yönlerinin gözlemlenmesi ve makroekonomik bir yaklaşımla değerlendirilmesidir. Bilişim teknolojilerinin yaşanmasıyla birlikte finans sistemlerinden sermaye ve ekonomi yönetimine kadar meydana gelen yenilikler ve değişimler Yeni Ekonominin içerikleri olarak kavramsal bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ekonomi, Küresel Ekonomik Sistem, Enformasyonel, Teknoloji,

Jel Kodları:B29, F69, O33

ABSTRACT

Economy comprises more than one component. People and economy that appeals to a wide area from geography, population, luxury, habitation, scientific inventions, clothing elements up to eating and drinking vary with the civilization process. This change is met with a different concept – new economy- in the 1970s. These key points of new economy has been evident in recent years with more effective systemic predictions at the beginning of the 1990s. Developments in technology and economy especially after 1980 are explained by the concept of new economy. Advances in areas such as economics, technology and management has become deserve to be explained with this concept by transformation rather than change. Because change is in close interaction with the innovation power of technology. Speed and flow process of the financial system finds meaning in this basis. New economy is a direct system economy. As Laitman referred, in a global system for the new economy common responsibility of all countries against crises is important where it was the same for 2008

¹ KTO Karatay Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, bilge.afsar@karatay.edu.tr

crisis. The global crisis has an expansive character as well as its global effect. Globalization gained speed with the impact of technology. Thus, the relation of technology and trade on behalf of the prominence of the financial system in the new economy and informational systems is gained importance. In this study, within the framework of the mission and place of the new economic phenomenon in the economy science; evaluation and association of basic values in terms of trade and finance and evaluation of the economic crises in new economy dimension, information and communication technology, approaches basing the new economy and reflection of all these titles on the economy will be evaluated. Also the purposes of this study are examining the changing economies, with the effect of technology, in terms of new economy, observing the different aspects and evaluating them with a macroeconomic approach. With the experience of information technology, innovation and changes resulting from financial system and economy to capital management as the contents of new economy are analyzed with a conceptual approach.

Key Words: *New Economy, Global EconomicSystem, Informational, Technology.*

Jel Codes: *B29, F69, O33*

1. GİRİŞ

M.Ö 3000 yılında saban tekniğindeki değişimle toprak yüzeyinde daha derin ve geniş yarıkların oluşması sağlanarak tohumların verimli ekilmesi mümkün hale gelmiştir. Böylece ekimden elde edilen gelir artarak üretim tüketim ilişkileri değişimler geçirmiştir. Bu değişimler zamanla madenlerin işletilmesiyle bağlantı kurmuş ve taşımacılıkla birlikte ekilebilir alanların gelişmesi ekonomiyi küresel bir konuma taşımıştır. Tarihin her döneminde teknik alanda yaşanan değişimler ekonomi üzerinde de etkili olmuştur. Uzun dönemler boyunca el zanaatçılığına bağlı olarak ekonomi üretimi değişimler geçirmiş olsa da endüstriyel devrim ekonomide köklü değişimler yaşanmasına olanak sağlamıştır. Bilim ve üretimin buluşması ile birlikte üretim ve ticaret sayısal bir alana kaymış, makineler el üretiminin yerine geçerek dağıtım ve tüketim aşamalarının da değişimini beraberinde getirmiştir. Ticaret ve dağıtım sektörleri özellikle buharlı makinelerin taşımacılıktaki dönüştürücü etkisi ile ekonominin dinamosu olmuşlardır. Teknolojide yaşanan gelişmelerin zamanla nitelik değiştirmesi ile endüstriyel sistem yerini dijital bir sisteme bırakmıştır.

Ülkelerin teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ekonominin performansı üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkili olmaktadır. Teknolojik değişimler yeni ekonominin ortaya çıkma aşamalarından gelişme dönemleri de dâhil dönüştürücü etkilere sahiptir. Günümüzde bu etkiler yeni ekonomi kavramı ile açıklanmaktadır. Tekniğin ekonomi üzerinde evrensel boyuttaki ilk önemli etkisi İngiliz sanayi devrimi ile görülmüş olsa da ABD zamanla teknik değişimlerin merkezi haline gelerek üretimi etkin hale getirmiştir (Zubritski vd., 2009: 46-53). Kültürler ve ekonomiler arası ilişkiler arttıkça üretim ve tüketim süreci de değişmektedir. Bu son derece doğal bir döngüye işaret etmektedir ki ekonomi ve birey belli bir gelişim aşamasındadır. Devletin piyasa üzerine etkilerinin daha çok modern zamanlara rast gelmesi toplumsal bir sistem olarak ekonomiyi yönlendirmekle yakından ilgili olmuştur. Buradan hareketle devlet ekonomi ilişkisi hemen her dönem kendi unsurlarını yeniden üretecek şekilde paylaşımcı olmuştur. Yeni ekonomi sürecinin de bu doğrultuda anlaşılması gayet doğaldır. Özellikle ekonomi politikalarının merkantilist bir süreçten piyasacılığa geçiş dönemleri düşünüldüğünde üretim ve tüketim ilişkilerinin iktisat bilminde temel değerler olduğu anlaşılmaktadır. 1980 sonrası sürece ilişkin dönüşümlerin etkisinde finansal ve reel piyasalarda yaşanan değişimlerin paralel ilerlediği görülmektedir. Başka bir anlamda devlet müdahaleciliğinin geri çekilmesiyle birlikte reel ekonominin piyasa müdahaleciliği de geri çekilmiştir ve her iki durum karşısında da finansal etki piyasaya hâkim olmaktadır. Yeni ekonomi açısından bakıldığında yerel ağların güçlü

olması ve bu ağ içinde yer almanın faydası teknolojik etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelinen nokta bizlere yeni bir sistem içinde olduğumuza dair açık veriler sunmaktadır. Ağ yapılanma içerisinde yeni bir endüstriyel alanın ortaya çıkmasıyla birlikte günlük hayatın sıradan ilişkileri de bu yapılanmanın dışında kalamamıştır.

2. YENİ EKONOMİNİN GELİŞİM SÜRECİ

II. Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan Bretton Woods, IMF, GATT ve BM gibi birliklerin kuruluş amacı; yeni bir ekonomik ortam yaratarak ABD sermayesinin diğer ekonomiler üstünde etkin olması ve bu sayede üçüncü dünya ülkelerinin kalkınmasının sağlanması ve ayrıca kalkınma aracılığıyla modernleşmeyi yaygınlaştırmaktır (Wood, 2012: 148-49). Söz konusu siyasi ve ekonomik yapılanmaların ardında yatan düşüncenin merkezinde yer alan konu devletin müdahil olmasıdır (Roubini ve Mihm, 2012: 54-56).

ABD sanayisi ikinci dünya savaşından güçlenerek çıkmış ancak 1970'li yıllara kadar geçen dönemde -altın yıllarda- diğer Avrupa ülkelerinin sanayi üretimi de ekonomide benzersiz bir büyümeyi sağlamıştır (Hobsbawm, 2014: 346). Bu dönemin önemli değişim alanı olan teknolojinin üretime ve tüketime konu olması; yoğun biçimde büyüme oranlarına yansımıştır. 1945-1975 dönemi (Freeman ve Soete, 2004: 368) teknolojik yenilikler eşliğinde rekabetin artmasına olanak sağlamış ve böylece toplam gelirden meydana gelen yükseliş toplumsal refah seviyesini de olumlu yönde etkilemiştir. Söz konusu teknolojik değişimler yeni ekonominin temel aşamaları olarak görülmektedir. Her şeyden önce yeni bir değişim dalgası olarak (Toffler, 2008: 173-77) teknolojinin nitel değişimleri, bilgi toplumu olarak da adlandırılan “*üçüncü dalga*” döneminin temelinde önemli bir role sahip olmuştur. Yeni ekonomi sürecinin mesleki başlıklarından günlük yaşam standartlarına kadar teknolojinin derin etkisi zamanla finans sisteminden ticaret ve yönetime kadar büyük değişimleri getirmiştir. 1970'li yıllardan itibaren silikon vadisinin (Castells, cilt-1, 2013: 82-83) yeni bilgi teknolojilerine yaptığı yatırımlarla gelişen süreç 1990'lı yıllarda internetin ticarileşmesiyle yeni ekonominin enformasyonel zeminde yerleşmesini sağlamıştır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte günlük yaşamın tüketim kalemlerinde çeşitlilik artmış ve projeler dâhilinde insanların temel ihtiyaçları daha çok finans elde etmeye yönelmeyi sağlamıştır. Yeni ürünler (Harvey, 2012: 115-16) yeni pazarlar üreterek toplumsal dönüşümün tüketime yönelik değişimini güçlendirmiştir. Özellikle dayanıklı tüketim mallarının hane halklarında yaygınlaşması üretim-tüketim sürecinde gelişme niteliğindedir. Tüketime yönelik değişimlerin itici gücünü; “*üçüncü bilimsel-teknik devrimin*”(Hacıyev ve Bayramov, 2013: 370-71) yani mikro düzey teknolojik gelişmenin sosyal yaşamı yaygın bir biçimde kapsamasında görmek mümkündür. Ayrıca kentleşmede ve yaşam kalitesinde meydana gelen artış da sürecin etkinliğine paralel bir gelişme olarak görülmektedir. Özellikle 1970'lerden sonra kendini gösteren bilgi-teknolojisi sadece güncel yaşamda değil yönetimin her alanında da değişime olanak sağlamıştır.

Bu değişimlerin paralelinde ekonominin temel dinamikleri arasında yer alan “işletmecilik” (Touraine, 2014: 182-83) fikrinin uluslararası boyutlar açısından daha aktif, hızlı ve stratejik hareketler içine sürüklendiği görülmektedir. Yeni ekonominin önemli bir değişim alanı olarak işletmecilik; modernitede somut bir anlama karşılık gelmekle birlikte yeni ekonomide soyut ve teknolojik birer etken haline dönüşmüştür. Böylesi bir dönüşüm şirketlerin etkin birer yatırım aracı haline gelmesiyle birlikte aynı oranda ticaretin ve finansın uluslararası boyutta rollere sahip olmalarına olanak sağlamıştır. 1960'larla birlikte bu ulus ötesi şirketler (Gilpin, 2012: 286-87) sermayenin küresel aktör haline gelmesini de sağlayarak ticaretin ve tüketimin yaygınlaşmasına ve serbestleşmesine olanak sağlamıştır.

Yeni ekonominin temel çıkış konularından bir tanesi de organizasyonlarla yakın ilişki içinde olmasıyla ilgilidir. Bu da dönemler açısından düşünüldüğünde görülmemiş düzeyde küresel ağların ortaya çıkmış olmasına örnek bir yaklaşım olarak ele alınabilmektedir. Bu, ekonomide (Bates, 2013: 476) insanların değil şirketlerin ülkeler arasında sadece ticari amaçla değil üretim amacıyla da dolaşımında olduğu görülür. Söz konusu dolaşım şirketlere ülkeler üstü bir güç ve otorite imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla yeni ekonominin iki temel gerekçesi yeni ekonomiyi anlamak açısından önemlidir;

- 1- Yeni ekonomide yerel ağların güçlü olması küresel bir ağ yapılanma içinde olmanın zorunluluğunu teşkil etmektedir. Bu ağ yapılanma içinde olmayan uluslar teknolojinin etkinliğinden ve fırsat olanaklarından doğrudan dışlanmaktadır. Ağlar sadece teknolojik yapıyla değil hukuki ve siyasi anlamda ulusların kendini revize etmesiyle de ilgilidir. Bu ise kurumsal güçlerin daha açık, şeffaf ve demokratik bir tarzda yenilenmesinden geçmektedir.
- 2- 2008 krizinin gösterdiği şekliyle finansal sistemde meydana gelen etkileşimcilik açısından ulusların ağ sistemine uyum sağlamaları önemlidir. Küresel krizler küresel etkileri taşımaktadır. Bir yandan ulus yönetimlerin de güçlenmesini öngören yeni-küresellik diğer yandan evrensel değişimlerle de uyum içinde kalabilmeyi başarmak durumundadır.

3. YENİ EKONOMİNİN TEMEL DEĞERLERİ VE KÜRESEL SİSTEMLE İLİŞKİSİ

Enformasyonel toplum, bilgi teknolojisi ve bireyden yola çıkan bu iki ayrı yaklaşım açısından düşünülen yeni ekonomi; politika, sosyal yaşam ve küresel etkenlerle anlatılmak istenen kavramsal bir üretimdir (Fuchs, 2014: 139-40). Bu tarz bir toplumsal düşüncede iletişimin etkisi son derece fazladır. Küreselleşme (Giddens,2010: 62-63) yerel oluşumların ulus ötesi etkileşimler içine girmesi ve bu sayede esnekliğin öne çıkması anlamına gelmektedir. Küresel bir sistem buradan hareketle aynı zamanda yerelliğin savunulması anlamına da sahip olur.

Küreselleşme ulusal politikaların, iktisadi kuruluşların, yerel kültürlerin ve bireylerin uluslararası bir etkileşim halinde olduğu bir kavramdır. Küreselleşme aynı zamanda yerelliğin ve evrenselliğin karşılıklı etkileşim içinde kalmaya yönelik olduğu bir düzen vurgusuna sahiptir (Heywood, 2012: 332-33). Küreselleşme ile enformasyonel bir sistem ağının ayrı düşünülmesi olanaksızlaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle küresel sistem tek yönlü konulara odaklanarak anlaşılacak kadar karmaşıktır. Aynı zamanda pratik ve normatif olarak da iki ayrı zeminde yer edinmiş bir ilişkiler ağıdır. Bu ayrım birincisinde ilişkileri karşılarken ikincisinde teoriyi karşılamaktadır (Nardin, 2013: 376). Dolayısıyla küreselleşme fikrinin ardında teorik bir geçmişten söz etmenin yanında ayrıca kültürel ve sosyal yanı ile güncelliğinden de söz edilmiş olmaktadır. Buradan hareketle yeni ekonomi ile küresel sistem ilişkisinde bir yandan değişen teknolojinin etkileşimci yanı diğer yandan etkileşimlerle birlikte ortaya çıkan yeni bir siyasi sistemden söz edilebilmektedir. İnsanlar için “Bireysel yaşamın kalitesi”(Wallerstein, 2012: 108-109) kapitalist bir sistem içinde her dönem öne çıkan bir konu olduğundan teknoloji ve ekonomi ilişkisi enformasyonel bir toplum açısından gösteriye dönüşmüş durumdadır. Yani; teknolojinin yoğun bir şekilde üretimi ve tüketimi yönlendirdiği ve bu sayede toplumsal yaşamın değişimler geçirdiği görülmektedir. Dolayısıyla küresel sistem ile enformasyonel ilişkiler yeni ekonominin merkezi konuları arasında yer almaktadır.

Yeni ekonomiyi temellendiren bir diğer yaklaşım; yerelliğin modern anlamda mekân ve zaman ilişkisinden sıyrılarak evrensel bir zemine yerleşmesinin dayattığı etkileşimciliktir. Teknolojinin ve politik değişimlerin dönüşüm geçirmesinin yanında kültürel ve coğrafi bir etkileşim alanı olarak mekânsal sınırların aşılması yeni ekonomiye stratejik bir etkinlik kazandırmaktadır. Yeni ekonomi mekansızlık (Tomlinson, 2013: 158-60) temelinde düşünülürse bireyler ve kültürler arası bir benzeşimler ürettiği ve bu sayede de tüketim faktörünü hızlandırdığı rahatlıkla söylenebilir. Böylece sermaye uluslararası ilişkilerde hareket etme güvencesine de sahip olur ve 1970'li yıllar (Rodrik, 2011: 90-91) sermayenin Avrupa içinde serbest dolaşımının başladığı yıllardır.

Küresel sistemin değişim geçirdiği önemli başlıklardan biri de yönetimle ilgili teorilerden kaynaklanan piyasanın kamu karşısında öne çıkmasına olanak veren politikalarıdır. Ulus ötesi şirketlerin aktif katılımları aracılığıyla serbestleşen ticaret ve finans ilişkileri piyasanın güven kazanmasına da olanak sağlamıştır. Piyasaların başarılı olması (Giddens,2001: 32-34) girişimciliğin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Kamunun müdahil olmasının aksine kendi dengesini kendisinin ürettiği iletişimlerle sağlamayı başarmış olmaktadır. Devletin sürekli müdahil piyasa sisteminde ise bu söz konusu denge olanağı çok daha düşüktür. Ancak 2007-2009 (Harvey, 2015: 140-41) dönemlerinde yaşanan krizler piyasa özgürlüğünün genel refaha hizmet etmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca devletin Batan bankalara müdahalesi genel faydayı da sağlayamamıştır.

Yeni ekonominin (Laitman, 2012: 22-23) sağlıklı ilerlemesi açısından tüm ülkelerin krizler karşısında ortak sorumluluk almaları son derece önemlidir. Bu önem kendini 2008 küresel krizinde belli etmiştir. Yeni ekonomi açısından küresel kriz genel etkilerinin yanı sıra yayılcı ve bulaşıcı bir niteliğe de sahiptir. 1970'li yıllardan itibaren değişen politik ve ekonomik havanın (Berend, 2013: 364) küreselleşme üzerinde teknolojinin etkisiyle hız kazandığı görülmüştür. Böylece teknoloji ve ticaret ilişkisi finans sistemlerinin öne çıkmasında yeni ekonomi ve enformasyonel sistem önem kazanmaktadır.

4. YENİ EKONOMİ VE TEKNOLOİ DÖNÜŞÜMÜ

MÖ VI. bin yılda bireyler pişmiş topraktan basit araçlar yapmaya başlamıştır. Ayrıca cam, fayans, çömlek ve buna bağlı olarak çömlekçi çarkı da insanlar tarafından yapılmıştır. Uzunca bir süre sonra killi topraktan yapılan tabletler yazı aracı olarak kullanılmaya başlanmış ve böylece yazının teknolojiyle ilk buluşma anı ortaya çıkmıştır (Bordreuil, vd., 2015: 37). Değişimlere karşı meraklı olan insan iz sürme ve diğer birçok yeteneği sayesinde bulgularını giderek attırmayı başarmıştır. MÖ IV. Bin yıla gelindiğinde toprak ve ateş teknikleri daha da güçlenmiş ve çeşitlenmiştir. Bunlardan en önemli teknik araç olarak fırın örnek gösterilebilir (Ponting, 2011: 85). Kerpiçlerin fırınlanma aşaması mimari tekniğin gelişmesine de olanak sağlamıştır². Bu fırınlar daha sonra metalürji tekniğinin gelişmesinde etkili olmuştur. Özellikle Roma çağında demirin tarım alanlarında yaygınlaşması fırın tekniklerinin etkisi ile olmuştur. Roma devletinin demir çağı uygarlığı olarak görülme nedenlerinden bir tanesi metalürjinin yoğun işlenmesiyle üretimin artmasıdır. Taş, sopa gibi ilkel aletlerin yerini alan metalürji işletmesi önemli bir gelişme göstererek tarım devrimini başlatmıştır. Demirin teknolojik bir alet olarak tarımda ki gelişmelere etkisi, Britanya'dan

² Fırınlama tekniğinin asıl etkisi tarım sektöründe meydana gelişmelerle ilişkilidir. Örneğin tarım sektöründe kullanılan ve kilden yapılan orak yerini bakır ve kesici metal araçlara bırakmıştır. Ayrıca bu gelişmeyle birlikte çömlekçilik giderek artmış süs eşyaları da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu da uzmanlık alanlarına örnektir. İlk yerleşim alanlarına örnek olan Sümerlerin teknolojiye karşı ilgisi oldukça fazla idi. Bu topluluklar kilden orak, kavanoz ve çömlek gibi aletler yapıyor ve taştan yoksun olan topraklarını teknik gelişmeler sayesinde kullanım aşamasına dönüştürüyorlardı.

Suriye ve Kuzey Afrika'ya kadar ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Faulkner, 2012: 78-79).

Tekniğin insan yaşamındaki etkin tarafı doğaya karşı yeni yetenekler aracılığı ile ortaya çıkmasıdır. Tarım tekniklerinden taşıma ve yerleşim tekniklerine kadar yaşanan gelişmeler insanların ekonomik faaliyetlerinin de belirleyici özellikleri olarak anlaşılabilir. Bahçeciliğin çapayla yapılmasına karşılık teknik gelişme zamanla sabana dayalı tarımcılığın gelişmesini sağlamıştır. Sulama (drenaj) tekniklerinin gelişmesiyle de kurak arazilerde tarım imkânı doğmuştur. Taşımada ise tekerleğin kullanımı suyollarına indirilen yelkenli tekne teknikleri ve yük hayvanlarının kullanım aşamaları tümüyle ekonomik faaliyetleri giderek arttırmıştır (Faulkner, 2012: 34-35). Her yeni teknik gelişme beraberinde yeni takas imkânları anlamına da gelmektedir.

Teknik gelişmelerden yazının icadı insanların tarihsel aşamalarında önemli bir yere sahiptir. Yazının "icat"³ edilmesi sayesinde insanlar devlet ilişkilerinden ticari ilişkilere kadar birçok alanda yeni bir döneme girmiştir. Yazının birinci görevi "saklamak ve aktarmak" (Ponting, 2011) şeklinde belirginleşmiş, bilim ve edebiyat gibi alanların gelişmesi zamanla ortaya çıkmıştır. Bilginin saklanması ve aktarılması sistemsel olgu ve olayların yer edinmesine de imkân sağlamaktadır. Diğer anlamda yazı sayesinde ticari işlemler kayıt altına alınma imkânına sahip oldukları gibi ayrıca bu önemli icat ticari araçların da çeşitlenmesine imkân sağlamıştır⁴. Paradan değerli kâğıtlara kadar ekonomik işleyiş karmaşıklaştığı ölçüde üretim sürecini de arttırmıştır. Benzer biçimde sayıların teknikleşmesi ekonominin ölçülebilirliğini sağlayarak nesnel değerlendirme imkânı sunmuştur (Braudel, 1993: 211).

Özellikle Feodal ekonomide teknolojinin etkisi görülmektedir. Örneğin demirin işlenmesi ormanlık alanların geniş olması sayesinde kolay ve çok olmuştur (Türkcan, 2009: 74). Demir üretimi arttıkça tarımda üretim imkânları da artmıştır⁵. Toprağa ilişkin teknolojik gelişmelerle birlikte toprak rejiminde meydana gelen değişimler daha çok verim elde edilmesinde bir ilerlemedir. Bu da nüfusta özellikle XI. Yüzyıldan itibaren artışı beraberinde getirmiştir (Eco, 2014: 255-56). Böylece ticari ilişkiler derinleşerek artmış, kentler gelişmiş ve zanaatçılık ilerlemiştir. Tarihsel olarak kapitalizm bu değişimlerin neticesinde 16. Yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. Avrupa'da açık bir şekilde ortaya çıkan kapitalist ekonomi gemicilikte meydana gelen teknik değişimler ve coğrafi olanakların sunduğu su taşımacılığı sayesinde 250 yıl boyunca gelişme göstermiştir (Faulkner, 2012: 116)⁶.

Teknolojinin tarihsel etkisini güçlü bir şekilde gösterdiği dönem endüstriyel devrimle ortaya çıkmıştır. İngiltere'de başlayıp olgunlaşan endüstriyel devrim⁷ Amerika teknolojisi

³ Harfler, kelimeler ve yazı birer karakter bütünü olarak icattır. Bu icat sayesinde insanlar sözlü kültürün yerine yazılı kültüre geçiş yapmışlardır. Bu da yönetimden ticarete toplumsal değişimlerin önemli değişimleri tetiklemiştir.

⁴ Değerli kâğıtların en önemli görevlerinden bir tanesi ekonomiyi mobilize etmeleridir. Bu sayede ticari ilişkiler karşılıklı bağımlılıkları giderek arttırmış ve kapitalist ekonominin sistemsel zemini ortaya çıkmıştır.

⁵ Sabanın ve tekerleğin gelişmesi ekim esnasında toprağı daha etkili bir üretim aşamasına getirmekte idi. Ayrıca atların kullanımı zamanı ve işleri daha verimli bir hale getirmiştir.

⁶ Avrupa coğrafyası ile diğerleri arasında yapılan temel ayırım, coğrafyanın daha çok etkileşimci olduğu ve bu sayede de teknik, bilimsel ve ticari gelişmelerin etkin bir şekilde yayılmacı özelliğe sahip olduğu yönündedir. Faulkner (2012: 120) feodalizmin toprak ile askeri sistem arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, devletin feodal yönetimle olan sıkı ilişkilerini vurgulamaktadır. Toprak ekonomisinin 17. Ve 18. Yüzyılda önemli oranda atılım yapmasının ardında sadece rejim değil ayrıca sabanda yapılan teknik gelişmelerde söz konusudur.

⁷ İngiliz devriminin temel hammaddesi pamuktur. Pamuğun etkili bir şekilde endüstriyel devrimde yer edinmesinde üretim araçlarının bu sektörde daha yaygın ve hızlı bir şekilde gelişmesi yatmaktadır. İngiliz ekonomisinin gelirinin önemli bir kesimini pamuk endüstrisi oluşturmaktadır. (Bu konuda Bakınız: Hobsbawm, Devrim Çağı, 2012:1789-1848)

sayesinde yaygınlaşarak güncel yaşamın ana konusu olmuştur (Zubritski vd., 2009: 46-53). Yaşamın geneline yayılan teknolojik etkinlikle birlikte kendini yenileyen endüstriyel ekonomi 1970'li yıllarda mikro düzey gelişmelere neden olmuştur. 1950'li yıllarla birlikte gelişen bu yeni teknoloji süreci uzmanlaşmanın artmasına olanak sağlayarak teknolojiye dayalı "yeni" bir ekonomik modelin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Toffler, 2008: 176-78). Bu modelin temel dinamikleri arasında tüketim faktörü önem arz etmektedir. Teknolojik yenilikler üretim ilişkisini hızlandıran bir etkiye sahiptir. Bu da sürekli bir yenilikçilik anlamına gelmektedir. Yatırım aracı haline de gelen teknoloji ekonomiyi giderek hızlandırmıştır. Böylece teknoloji ve ekonomi ilişkisi yeni ekonominin önemli bir ilişki ağı haline dönüşmüştür (Ellul, 2003: 166). Ekonominin önemli birimi haline gelen Teknoloji Yönetimi (Çetindamar, vd., 2013) günümüz şirketlerinin gelişme aşamalarından biri haline gelmiştir.

Sanayi devriminin bilimsel gelişmelerle paralelliği dikkat çekici bir öneme sahiptir. Teknolojinin uygulanabilirliği, teknik değişimlerle bilimsel gelişmelerin birlikteliği olarak anlaşılmalıdır. Makinenin zaman faktörüne bağlı olarak sistemleşen değişimler silsilesi dikkat çekici bir öneme sahiptir. Bu bağlamda sanayi devrimi elektronik, bilişim gibi başka yenilikler açısından teknolojik rahim (Toffler, 2008) görevine de sahip olmuştur. Endüstriyel devrime damgasını vuran demir, kömür ya da buhar gibi teknolojik-hammaddeler yerini elektriğin ve çiplerin aldığı yeni teknolojik hammaddelere bırakmıştır. Bu da teknik devrimin ikinci bir dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani enformasyonel kapitalizm endüstriyel kapitalizmin yerine geçerek kapitalist sistemin yeni bir ivme kazanmasına neden olmuştur. Kapitalist sistemin teknikle olan bu yakın ilişkisi (Schumpeter, 2010: Ellul, 2003) ekonomide ürün artışından sürdürülebilirliğe, maliyet düşüşlerinden ulaşıma ve reklamcılığa kadar her anlamda sektörel etkilere sahiptir. Teknolojik gelişme ve ekonomik ilişki arasındaki temel ayrım; gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler boyutunda kendini açığa çıkarmaktadır (Freeman ve Soete, 2004: 4001). Yeni ekonominin temel dinamikleri arasında teknolojik yenilik ülkelerarası farklılıkların da önemli bir göstergesidir. Örneğin Sovyetler birliğinin 1980 sonrası teknolojik yeniliğe karşı ilgisizliği ve bu noktada geri kalmışlığı, rekabet olanaklarını kaybetmesine neden olmuştur (Castells, 2013 –cilt 3: 35-37). Yeni ekonominin en önemli üretim süreci olarak tüketim ile teknoloji ilişkisi doğrudan güncel yaşamda meydana gelen teknolojik kolaylıklarla yakından ilgilidir (Pikkety, 2014: 191-92). Teknoloji; üretimden tüketime ve dağıtım aşamalarına kadar ekonomiyi sürekli değiştirmeye devam etmektedir. Ellul (2003), ekonominin dağıtım ilişkisiyle bağlantılı olarak liberal yaklaşımları ilişkilendirmektedir. 1980 sonrası yeni ekonomi açısından teknoloji ve ekonomi ilişkisi bu ilişkiyi doğrulamaktadır.

Teknolojik bir devrim olan endüstriyel ekonominin giderek çeşitlenmesi ve değişim geçirmesi beraberinde yeni ekonominin de çıkış noktası olmuştur. Diğer anlamda endüstriyel ekonomi gibi yeni ekonomide teknolojik devrimlerin üstünde yükselmiştir. Tren yollarından, hava ve deniz yollarına doğru ilerleyen endüstriyel ekonomi yerini bilgisayar işletim sistemlerinin hâkim olduğu ve sektörel olarak uzmanlaşmanın daha çok öne çıktığı yeni ekonomiye bırakmıştır.

5. TİCARET VE FİNANS AÇISINDAN YENİ EKONOMİ

Ekonomiden söz edildiğinde birden fazla bileşenden de söz ediliyor demektir. Coğrafya, nüfus, lüks, yerleşim, bilimsel icatlar, giyim kuşam unsurlarından yeme-içmeye kadar geniş bir alana hitap eden ekonomi ve insan uygarlık sürecinde birlikte değişirler. Braudel (Braudel, 2014) tüm bu başlıkların dâhil olduğu ekonominin insan uygarlığının grameri

olduğunu ifade etmektedir. Maddi bir uygarlık olarak ekonominin zamanla gelişmesi insanlar için uzun değişimleri de getirmiştir. İnsanların çoğalmasıyla birlikte yiyecek temini üretim aşamasıyla gelişerek çeşitlenmiş ve zaman içerisinde bu dönüşüm iş bölümünün sistemleşmesine de olanak sağlamıştır. Faulkner (Faulkner, 2012: 26), insanların göç etmelerini yiyecek kaygısıyla ilişkilendirmiştir. İnsanlar bu süreci aşarken gruplar oluşturmuş ve zaman içinde gruplar komünlerle yerleşikliği güçlendirmiştir. Cowen (Cowen, 2004) yerleşikliğe geçmenin insanın küresel tarihindeki önemine dikkat çekmektedir ve insanlar arayış içindeyken yerleşiklikle birlikte kültürel alanlarını da genişletmişlerdir. Yerleşikliğin getirdiği en önemli değerlerden birisi de ticarettir. Değiş tokuş (Braudel, 2013: 20-21) toplumların ayakta kalmasında oyun kurucudur ve ticaret çeşitli metotlarla gelişim gösterse de tarihte her zaman etkili olmuştur. Yerleşiklik ve ticaret ilişkisi farklı kültürlerin, yeniliklerin ve toplumsal iş bölümlerinin çıkış noktası olarak görülmektedir.

Kültürler ve gruplar arası ve zamanla devletlerarası ilişkiler arttıkça üretim ve tüketim süreci de değişmektedir. Bu çok doğal bir döngüye işaret etmektedir. Bu konuda ilk ayırım piyasadır, diğeri ise piyasaya yön veren güç odaklarıdır. Wood (Wood,2012: 26-27) sözü edilen ayrışma ile birlikte kapitalist ekonominin başladığını savunur. Böylece piyasada üreten ve bu üretimi dağıtan, tüketim sürecine sokan bir güçten de söz edilmiş olmaktadır. Bu güç odağı insan toplumlarının sağlıklı işleyişi içinde anlamlıdır. Smith (Barber, 2007: 36-37) modern iktisattan söz ederken ve bu düşünceyi temellendirirken ilk çıkış noktalarından bir tanesi iş bölümü olmuştur. Nihayetinde birey düzensizliklerle yaşam olanağına sahip olabilir, doğa ise düzenli bir döngüye kesin kurallar eşliğinde zorunludur. Wallarstein (Wallerstein, 2012: 43) kapitalist ekonomi ile devlet ilişkisinin tarihsel bir arka plana sahip olduğunu iddia etmektedir. Devletin piyasa üzerine etkilerinin daha çok modern zamanlara rast gelmesi toplumsal bir sistem olarak düşünüldüğünde ekonomiyi yönlendirmekle yakından ilgilidir. Buradan hareketle devlet ekonomi ilişkisinin hemen her dönemde kendi unsurlarını yeniden üretecek şekilde paylaşımcı olduğu söylenebilmektedir.

Yeni ekonomi sürecinin de bu doğrultuda anlaşılması doğaldır. Özellikle ekonomik politikaların merkantilist bir süreçten piyasacılığa geçiş dönemleri düşünüldüğünde üretim ve tüketim ilişkilerinin iktisat biliminde temel değerler olduğu anlaşılmaktadır. Werner (Werner, 2013: 58-59) kentler üzerine yoğunlaşırken modern kapitalist sürecin gelişim aşamasıyla kentlerin yoğun birer tüketim mekânları olduğuna dikkat çekmiştir. Toplumların kentleşmeyle birlikte ekonomi sürecinin karmaşıklaşmasının doğal sonucu olarak devlet kurumlarının farklı yönetim biçimlerine dönüşmesi sonucu iktisat politikaları da kendi sistemine kavuşmuştur. Merkantilist sistem (Skousen, 2003: 17) bu doğrultuda değişime iyi bir örnektir. Para ve paranın uluslararası etkisi sayesinde birikim zenginlik göstergesi olmuştur. Dolayısıyla devletlerin sürekli birikim yapması ya da yapmaya çalışmaları güç tezahürü olarak anlaşılmaktadır.

Devlet ve ekonomi sürekli etkileşim halindedir. Her birinde yer alan değişim diğerinden bağımsız değildir. Hükümetler de bu değişimler eşliğinde tanımlanabilmektedir. Soğuk savaş sonrasına baktığımızda ABD ve SSCB ekonomiye dayanan bir rekabet içinde olmuşlardır. Bu rekabet iki farklı ideolojik yönelime sahip olduğu için iktisat teorileri ve yönetim biçimleri de farklılaşmıştır. Döneme ilişkin değişim ABD'nin silah sanayisine yatırımlarından kaynaklanan sanayi alanındaki kısıtlılığın karşın Almanya ya da Japonya gibi politik olarak ikincil devletler farklı alanlarda ihracata yönelik yatırımlar yapabilmıştır. Bu durum (Collinucus, 2014: 330-31), ABD dolarının piyasada güç kaybetmesinin nedenleri arasındadır. Böylece 1970'li yıllardan itibaren bu türden değişimler aracılığında devlet sistemleri ile iktisadi ilişkilerin yeni bir dönüşümüne tanık olunmaktadır. Örneğin yönetim (Dardot ve Laval, 2012: 321) 13. Yüzyıla dayanan tarihi bir geçmişe sahip

olmasına rağmen yeni ekonomi süreciyle yeniden karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklı kurumsal esnemeler olarak da anlayabileceğimiz yönetişimi, küresel bir sistem içinde ilişkilerin yoğunlaşmasının neticesi olarak da algılamak mümkündür.

İkinci dünya savaşından sonra ABD’ de ekonomik büyümenin hat safhaya ulaşmasında savaşın üretime ve tüketime kattığı ivme olarak görülebilir. Savaş sonrası dönemde Sovyet Rusya ile silahlanma yarışına girilmesi muhtemelen bu ivmeyi sürdüren diğer bir önemli etki olmuştur. Amerikan ekonomisinin aksine 1980 öncesi Sovyet rejimi (Roberts, 2014: 516) piyasa sisteminden kopuk işleyişe sahip olmasından dolayı ekonomide özellikle teknolojik ve endüstriyel gelişmelerde geride kalarak 1980 sonrası yeni ekonomiye dair ciddi sorunlarla karşılaşmıştır⁸. Ancak ABD ekonomisindeki bu ciddi büyüme döneminin bir süre sonra durgunluğa girmesinin cevabını büyümede görmek mümkündür. Magdoff ve Yates (Magdoff ve Yates, 2010: 46-47) söz konusu ekonomik durgunluğa ilişkin olarak ABD ekonomisinin savaş sonrası dönemde diğer yıkıntıya uğramış ekonomiler için tek çare olduğu ve bu yönde etkili büyümenin gereğinden fazla mamul artışından sonra durgunluğu getirdiğine dair tespitler sunmaktadırlar. Bunun yanı sıra savaş sonrası Avrupa devletlerinin teknolojik ve ekonomik gelişmeye sahne olması da önemli olmaktadır. ABD ekonomisine karşı güç oluşturma çabalarının bu yenilenme süreciyle yakından ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

Buradan hareketle yeni ekonominin ticaretle olan ilişkisinde serbest yaklaşımların öne çıkması kamu gücünün bu sürece ilişkin tepkilerinin esnemesini gerektirmiştir. Çok uluslu şirketler (Gilpin, 2012: 284-85) bu esnekliğin kazandırdığı birikimler olarak düşünülebilir. Bu şirketler kendilerine ait finans, yönetim ve teknoloji kaynakları sayesinde küresel pazarın kurucu aktörleri olmuştur. Bu şirketler doğrudan bir şekilde ülkeler arası finans kurumları aracılığıyla yatırım yaparlar, piyasanın işleyişinin devamlılığını sağlamaya yönelik politikalar üretirler. Nihayetinde bu şirketler (Castells, cilt-1, 2013: 218) mevcut yeni ekonominin karakteristik özelliği olan ağ yapılanması çerçevesinde çok yönlü oluşumlarla çatı düzenlemeler aracılığında üretim yaparlar. Temel sorun piyasanın müdahaleci devlet yapısından arındırılmasıdır. Piyasa (Pijl, 2014: 236) neoliberal ekonomi teorisi açısından gelişmenin, rekabetin ve refahın temel çıkış noktasıdır. Buradan hareketle teknolojiyenin yeni şirketleşmelere kadar 1980 sonrası dönem doğrudan piyasanın kendisine yönelik değişimleri içermektedir. Bu durumda küreselleşme ve yeni ekonomi birlikteliği kurumsal alt yapıların yani yerel oluşumların eşliğinde işler hale gelmektedir. Dolayısıyla küreselleşme ve yeni ekonomi (Wood, 2012: 152) doğrudan bütünleşmiş bir ekonomi birliği ya da sistemi olmaktan ziyade bir ağ yapılanması şeklinde düşünülebilmektedir.

Serbest ticaret (Burchill, 2013: 90-92) modern iktisadi düşüncelerin liberal savunusudur ve kültürlerarası ilişkilerin bir teminatı olarak görülmüştür. Küresel bir ağ sisteminde serbestleşen ticari etkinlikler beraberinde finans piyasalarının da ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Küresel bir sistem içinde serbest ticaret devletlerin uzmanlaşmasına yönelik teşvikler içerir. Böylece diğer gruplar arasında değiş tokuş imkânı olur ve zenginleşme ortaya çıkar (Burchill, 2013: 105). Söz konusu zenginleşme genel refaha hizmet etmektedir ve her bir birey bu refahtan payına düşeni almaktadır. Tüketim toplumu (Bauman, 2012: 84-85) olarak da anlaşılan ticaret toplumları sürekli olarak piyasaların dinamiklerine ihtiyaç duymaktadırlar. Böylece tüketim isteği canlı tutulmaktadır. Tüketim toplumu (Baudrillard, 2015: 94-97) tüketimin kendisiyle denetlenir. Tüketimin tüketim yoluyla denetlenmesi ise piyasanın kendisinden başka bir güç dışında tesir altında alınmamasıyla sıkı bir ilişki

⁸ 1980’li yılların başlarında SSCB ciddi bir borç yükü altındaydı. 1989’a gelindiğinde borç 54 milyar dolara ulaşmıştı. Sovyet yönetimi piyasaya açılmış, piyasa sisteminin getirilerine dair özelleştirmeler yapmıştır, ancak piyasa mekanizmasının kısa sürede işlerlik hale gelmesi kolay olmamıştır.

içindedir. Ticaretin konumu açısından geriye dönüp bakıldığında kapitalist ekonomi Wallerstein'a (Giddens,2010: 66-67) göre çıkış noktasından işleyişi de dâhil siyaset üstü bir yaklaşıma sahiptir. Dolayısıyla ticaretin serbestleşmesi; ilişkileri ve bireyleri yönlendiren doğrudan yaşamın günceline temas eden bir konuma sahiptir. Bireylerin ya da şirketlerin piyasa sisteminin reflekslerinden uzak tutulması, üretim ve tüketim ilişkisinin dar bir alana hapsedilmesi anlamına gelir.

Ticaretin serbestleşmesi ile birlikte değişime geçen refah toplumu süreci bir yandan sermaye akışına ivme kazandırmış ve böylece ürünler arası akış artmış diğer yandan ise farklı gelişim aşamalarının küresel düzeyde etkileşiminin yolu açılmıştır. Bu etkileşimlerle birlikte değişimler dünya geneline yayılarak üretim ve tüketim ilişkilerinde artış yaşanmış sermaye fazlası üretimlerin aktarımı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu ise paranın aktarımı yoluyla borçlanmaya imkân tanıyarak aşılmaya çalışılan bir durumu ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde 1980 sonrası akış hızının finans aracılığında olması normaldir. Para politikaları (Hayek, 2013: 475-76) ile hükümetin para üzerindeki hâkimiyeti arasındaki olumsuz bir etkileşim her zaman eleştiri konusu olmuştur. Refah toplumu sonrası genel yaklaşım tam da bu yüzden finansın serbestleşmesi yönünde politikalar üretmeye yönelmiştir. Bu sürecin kendiliğinden ortaya çıkması mümkün değildir. Belli bir artış hızının piyasayı durgunluğa sürüklemesi 1960'lı yılların temel sorunları arasında yer almış ve bankacılık sektörü ile finans piyasası arasında uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır.

1960'lı yıllar ise giderek borç yükünün arttığı, enflasyon sorunun öne çıkmaya başladığı, işsizlik ve sosyal sorunlarında yükselmeye başladığı dönemler olmuştur. Bankacılık sektörünün bu süreç açısından borç yükü altına girmesi 1966 kredi sorununu tetiklemiştir (Minsky, 2013: 78-79: 88-89). Diğer yandan döneme ilişkin siyasal gelişmeler etkisinde ABD refah programını geliştirerek doların dış dünyaya daha çok açılmasına olanak sağlamış, böylece enflasyonist gelişmeler diğer ülkelere de yayılmıştır (Gilpin, 2012: 175). Kredi daralmasıyla birlikte enflasyonist alanın genişlemesi birbirini etkileyerek doların uluslararası konumunu zayıflatmıştır. Buna ek olarak Ekim 1973 petrol ambargosu enflasyon üzerinde olumsuz bir şok etkisi yapmış ve ilerleyen yıllarda enflasyon çift haneli rakamlara %11'e ulaşmıştır (Greenspan, 2011: 70).

6. YENİ EKONOMİDE KRİZLERİN FİNANSAL KURUMLAR AÇISINDAN DURUMU (1980 SONRASI)

1960'lı yıllardan itibaren gerilemeye başlayan ekonomik büyüme 1970'li yılların başlarında işsizlik ve durgunluğun aynı anda yaşandığı bir şok etkisi içine girmiş (Faulkner, 2012: 361), refah ekonomisinin temel değerlerine karşı şüpheler hızla yaygınlaşmış ve yeni ekonominin piyasa inancı pekişmiştir. Bu dönemlere ilişkin artan borç yükü 1980'li yılların ilk dönemlerini kapsayacak bir şekilde çift haneli enflasyon değerlerine (Berend, 2013: 368) sahne olmuş ve nihayet 1990'lı yılların başlangıcına kadar bir durgunluk dönemi yaşanmıştır. Durgunluk dönemiyle birlikte döviz kuru uygulamalarında değişiklik yapılarak piyasada enflasyonun getirdiği daralma aşılmaya çalışılmıştır. Özellikle 1980'li yıllarda söz konusu durgunluğun aşılması adına piyasa sisteminin yeniden hâkim unsur olmasına dair bir dizi değişimler yapılmıştır. Bankacılık ve finansal sektörlerin de başını çektiği yeni bir yapılanma süreci (Parasız, 2009: 15) sektörel alanları yeniden dönüştürerek yeni ekonomi sürecini ortaya çıkarmıştır.

1929 Büyük Buhranın ortaya çıkış nedenleri arasında denetimsiz piyasa ve finans sistemi vardır. Aynı nedenlerin 2008 kriz sürecini başlatan gerekçeler olduğu zaman zaman tartışılarak kabul görmüştür. Finansal sistemin denetimsizliği kredilerin bolluğundan ve

borç yükünün hızla artış göstermesinden açıkça anlaşılabilir. 1980'li yıllarda meydana gelen kur politikalarındaki değişim (Aslan ve Terzi, 2013: 56), teknolojinin de etkisiyle artışa geçen tüketimi hızlandırmış, sermaye ve servet birlikte anılmaya başlanmıştır (Piketty, 2014: 191). Buradan da anlaşıldığı üzere piyasanın etkinleşmesi tüketimin hızlanmasını sağlamıştır. Bu hızlanma hane halklarında aşırı borçlanmaya neden olmuştur. Borç yükünün panik havasıyla sorun sarmalına dönüşmesinin ilk görüldüğü alan ise para piyasalarıdır. Para piyasalarının kırılganlığı (Roubini ve Mihm, 2012: 127) küçük bir noktadan patlak veren borç-alacaklı temerrüdü neticesinde piyasaya yayılır. Panik havasının diğer alanlarda da etkili olmasıyla enflasyon, işsizlik gibi ekonomik krizlerin de çıkış noktası haline gelir. Krizlerin ortaya çıkma nedenleri ile bu sürecin belli bir sistem haline dönüşmesi üretim ve tüketim ilişkileriyle iç içedir. Borçlanma ve para politikalarının değişim seyrine bakıldığında kapitalist ekonominin kendi tarihinde ortaya çıkan dönüşümleri ve birlikteliği görülmektedir. 1980 sonrası dönem itibarıyla krizlerin ortaya çıkış aşamaları incelendiğinde tarihsel olarak kapitalist sistemin yansımalarını gözlemlemek mümkündür (Magdoff ve Yates, 2010: 51-53). Krizlerin yaygınlaşma hızının artış göstermesi yeni ekonominin enformasyonel etkileşiminden kaynaklanan yayılmacılığının bir sonucudur. Sermayenin hızla etkinleştiği 1980 sonrası özellikle gelişmekte olan ekonomilerde tüketime dayalı politikalar ile ve finansal serbestleşmeyle birlikte tüketim hızının yükselmesi doğrudan bağlantılıdır (Dawson ve Foster, 2003: 72-75). 1982 Meksika krizinden 2008'e (Kindleberger ve Aliber, 2013: 362) kadar geçen sürede ortaya çıkan krizlerin hemen hepsinde sermayenin denetimsizliği ve yayılmacılığı büyük bir rol oynamıştır. Sermaye finans piyasalarına olan ilginin yeni ekonomide hızla artış göstermesiyle birlikte piyasa denetimsizleşmekte ve bu denetimsizlik öncelikle borsa gibi spekülasyon zeminde balon patlamasına dönüşerek çöktürlere neden olmaktadır. 1987 New York Borsasında yaşanan çöküş anlatılanlar eşliğinde açık bir örnek olmuştur (Classe, 2010: 85-86). Sözü edilen sermayenin politik ve ekonomik alanda kendine yeni piyasalar bulmasıyla birlikte para akımlarında değişimler ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle para akımlarının hız kazanması tüketim piyasasında özellikle menkul değerlerin artışına neden olur ve bu süreç denetimsizliğin etkisiyle bir süre sonra çöktürlere temel nedeni olmaktadır. 2007 yılına dair tespitler (Kindleberger ve Aliber, 2013: 440-41) tam olarak 1980 sonrası krizlere uygun benzerlikler göstermektedir. 1982 ile 1990 yılları arasında Meksika, Brezilya, Şili gibi gelişmekte olan ülkelerde çıkan krizlerin ardında yatan neden faiz oranlarındaki yükseliştir. Bu yükseliş borç yükü altında ezilen gelişmekte olan ülke ekonomilerinde şok dalgasına neden olmuştur. Faiz oranlarının artırılma nedeni ise ABD'de ortaya çıkan enflasyondaki artıştır (Harvey, 2012: 288).

Gelişmekte olan ülkeler açısından 80 sonrası ekonomi politikasının değişimleri ile krizlerin etkileşim halinde olmasının ardında yabancı yatırımlar vardır. Yabancı sermaye gelişmekte olan ülkelere yatırımlar yaparak talep piyasasını arttırmayı amaç edinir. Para piyasalarının 80 sonrası dönemde kendine özgü yapılaşma geçirmesi ile finansal özerkliğin tümüyle dünya ekonomisini tekelleştirmesi 1980 sonrası krizlerin ve ekonomilerin ayırt edici tarafıdır. 1990'lı yıllardan 2000'li yılların başlarına kadar geçen sürede ekonomik krizlerin gelişmekte olan ülkelere yansımaları yabancı sermayenin bu ülkelere girmesiyle birlikte menkul piyasalarda talebi arttırarak ülkeleri terk etmesi olmuştur (Roubini ve Mihm, 2012: 140-41). Roubini ve Mihm, söz konusu etkileşimlerin tarihsel dönem itibarıyla aynı gerekçelerle benzer sonuçların yaşandığına dikkat çekmişlerdir. Örneğin cari açıkların yabancı sermayeye bağlı olarak artan borçlanma neticesinde balonlara neden oldukları noktasında hem fikirdirler. Sözü edilen benzerliklerin 2008 sürecindeki gelişmelerle ortak noktaları vardır. Kredi genişlemesi (Parasız, 2009: 46), bu ortak noktaların en çok öne çıkanıdır. Parasız, menkulleştirmedeki artışla birlikte makroekonomideki sakinliğin sürece ilişkin önemine dikkat çekmektedir. Ekonomik kırılganlıklar 2008 sürecine doğru ilerlerken

tehlikeli yanlarını gizleyebilmişlerdir. Sözü edilen kırılganlıkların perdelenmesinin bazı nedenlerini finansal krizler eşliğinde açıklamak mümkündür. Finansal krizlerin yoğun bir şekilde ve kısa aralıklarla gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkma nedenleri arasında özetle üç yaklaşım görülebilir:

- 1- Döviz kuru ve banka iflaslarıyla birlikte bunlara ek olarak ödeme gücünde meydana gelen azalmalar (ülkenin döviz rejimine göre bu süreç değişmektedir). Bu ise sabit kura göre ihracatın düşmesiyle sonuçlanır. Böylece devalüasyon baskısı ortaya çıkmaktadır.
- 2- Spekülatif yatırımların artış göstermesine bağlı olarak iyimser havanın bozulmasıyla birlikte kredilerin geri dönüşünde yaşanan sıkıntılar bankacılık sisteminde meydana gelen sorunlar olarak genelleştirilebilir. Buradan hareketle yanlış ekonomi politikaları sermayenin uluslararası hareketleri ve ayrıca bankacılık sistemindeki sorunlar krizler için önemli başlıklardır (Balı ve Büyüksalvarcı, 2011: 7-8).
- 3- 1980'li yıllarla birlikte gelişen ve ekonomiye büyük bir etkiyle ivme kazandıran bilgi ekonomisi finans sektörüne görece ve etkili bir özerklik kazandırarak reel ekonominin dışına kaymasını sağlamıştır. Bu süreç içinde finans piyasalarındaki sermaye artışı oldukça fazla olmuştur. Finansal artışın reel ekonomiden ciddi oranda ayırım yaşaması spekülatif piyasaların öne çıkması anlamına gelmektedir. Böylelikle klasik ekonominin temel değerleri arasında yer alan ve piyasacılığın temel teorisi olan arz-talep dengesi burada etkinliğini yitirerek reel anlamda borsanın oluşturduğu çizgilerle fiyatlar belirlenmiş olmaktadır (Hacıyev ve Bayramov, 2013: 436-37). Piyasa sisteminin kendine özgü olması diğer bir anlamda doğal seçim özgürlüğü sanal sistemin etkisine kaymıştır. Böylelikle kırılganlaşan piyasa kendi gerçekliğini açığa çıkaramaz bir duruma dönüşmüş, krizlerin şok etkisini hazırlamıştır. Bu kendine özgü hareket etme finans sistemine sanal ve soyut yani maddi karşılığı olmadan bir güç imkânı verdiği için anlaşılması netleşir. Söz konusu bu kriz 2007 (Parasız, 2011: 338-40) Ağustos ayında başlangıç gösterdiği andan itibaren ilk önce menkul kıymetlerde yaşanan değer kaybı bankacılık sektörüne de yayılarak önceki dönemlere benzer biçimde panik havasına neden olmuştur. 2008 sonlarında kriz şiddetlenerek devam etmiş ve Eylül 2008'de Lehman Brothers iflas etmiştir. Bu durum resesyon sürecini daha da tetiklemiştir. Parasız; bu süreçleri incelerken söz konusu bankanın batmasına izin verilmesiyle ortaya çıkan neticelerin piyasadaki olumsuz etkisini de incelemiştir. Finansal sistemin kendine özgü ilerleyişi reel yapıdan kopmasıyla birlikte keskin olmaktadır. Krizler açısından balon süreçleri aynı temel kopmayla ilgilidir.

Krizler tarihine bakıldığında ve özellikle 16. Yüzyıldan itibaren değişen seyri göz önünde bulundurulduğunda yaşanan krizlerin finans piyasalarında yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak 1970'li yıllardan sonra değişen para politikalarının tesirinde piyasalaşmanın getirdiği borç verme politikası gelişmekte olan ülkelerin talepleri doğrultusunda gelişmiş ülkelere karşılanmıştır. Bu durum karşısında borç yükü cari açıkların sorun olmasını beraberinde getirmiştir. Borç vermenin temel amaçlarından bir tanesi de gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikası üzerinde değişiklikler yapmaktır. Borçlanma 1930'lardan 1980'lerin ortasına gelindiğinde 100 milyar dolardan 900 milyar dolara yükselmiştir (Gilpin, 2012: 381-85). Anlaşıldığı biçimiyle hemen hemen tüm finansal krizlerde asıl etki alanı bankacılıkla finans ilişkilerinde doğan ve karşılıksız bir değer üretimiyle temellenen belirsizliklerdir. ABD dolarının 1970'li yıllarda yaşadığı değer kaybı ve belirsizlik ekonomi politikalarını nasıl kökten değişime sürüklediyse aynı nedenler 2008 krizi ile de benzer çelişkileri taşımaktadır. 1960 ile 2007 yıllarının bilançosuna göz atılırsa (Alkan, 2009: 35)

kredi çıkışlı onlarca balon patlamalarından söz edilebilir. Bu sorunun temel nedenleri arasında yabancı sermaye ilişkilerinin gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerindeki etkisiyle birlikte ortaya çıkan finansal bağımlılık da yer almaktadır. Finansal destek (Rodrik, 2011: 95) Latin Amerika borç krizlerinden Meksika Krizine, 1998 Asya ve Rusya krizlerine kadar her krizin çıkış noktasını temsil etmektedir. Rodrik, 1970'li yıllarla 2008 arasında 124 bankacılık, 208 döviz ve 63 dış borçlanmadan kaynaklanan finans krizlerine dikkat çekmektedir. Yani finansal piyasaların kendine özgü değişim göstermesi ve reel ekonomiyle birlikte devlet müdahaleciliğinin birlikte geri çekilmiş olması ön plana çıkmış olmaktadır.

Özetle 1980 sonrası sürece ilişkin ekonomi politikasının değişim aşamalarıyla finansal ve reel piyasalardaki değişimin paralel ilerlediği görülmektedir. Devlet müdahaleciliğinin geri çekilmesiyle birlikte reel ekonominin piyasa müdahaleciliği de geri çekilmiştir ve finansal etki piyasaya hâkim olmuştur.

6. YENİ EKONOMİDE FİNANS VE KRİZ İLİŞKİLERİ (BANKACILIK VE PARA PİYASASINDAKİ DEĞİŞİMLER)

Maddi değerlerin piyasaya girmesiyle para ve paranın işlevselliğini sağlayan araçlar kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Paranın piyasalaşması merkantilist sistemin aşılmasını getirmiş, zamanla 17. ve 18. Yüzyılda kendine özgü bir sistem haline dönüşmeye başlamıştır. Para (Allen, 2003: 45) uluslararası şirketler aracılığıyla finans piyasalarının ortaya çıkmasına neden olmuş ve ulus ötesi bir hareketlenme içine girmiştir. Bu sürecin devamındaki gelişmeler parayı daha merkezi bir konu haline getirmiştir. Örneğin Keynes için para (Giddens, 2010: 28) piyasada bir aktör haline gelmiştir. Paranın ekonomideki gücünün tüketim etkisi 1970'li yılların teknolojik gelişimleri aracılığında izlendiğinde uluslararası piyasa işlerliğini hızlandırmaya yönelik gelişme kaydettiği görülmektedir.

Paranın uluslararası gelişme aşamalarından ilki altın standardı olarak 1929 Büyük buhranı öncesine aittir. Para piyasada dolaşırken teminat olarak belli miktar altına sahiptir. Dolayısıyla tüm paralar bu standarda göre altın üzerinden tanımlanmıştır (Aslan ve Terzi, 2013: 75). Paranın bu şekilde değerlendirilmesi zamanla piyasada fiyat yani değer ile ilgili sorunlara neden olmuştur. Bu sorun fiyat istikrarı olarak (Eğilmez ve Kumcu, 2013: 172) değerlendirilmiş ve Merkez Bankası para politikaları oluşturarak sözü edilen sorunlara çözüm aranan merci haline gelmiştir.

İkinci dünya savaşından sonra doların uluslararası düzeyde geçerli bir para birimi haline gelmesiyle birlikte tüm dünyadaki bankacılık sektörü de kendi para birimlerini dolar karşısında pozisyon almaya yönlendirmiştir. Bu öylesine etkili olmuştur ki dolar altın rezervi gibi algılanmıştır. Bu süreç bir süre sonra ABD'nin ödemeler bilançosunda açığa neden olmaya başlamıştır. Bu sorun ortaya çıkmaya başlayınca altın rezervinde düşüş olmuş ve böylece 1973 yılına gelindiğinde doların temellenmesine neden olan Bretton Woods sistemi sona ermiştir (Allen, 2003: 152-53). Bu değişimlerle birlikte sabit kur sistemi yerini esnek kur sistemine terk ederek ticarete ve finansta serbestlik ortaya çıkmıştır. Esneklik (Buchholz, 2005: 205-207) ekonomi politikaları açısından önemli bir etkiye sahiptir. Bu her şeyden önce tüketicilerin davranışlarıyla yakından ilgili olduğu için piyasa sistemi kendini her zaman yenileme fırsatı bulmuş olmaktadır. Piyasanın en temel sorunlarından biri olan fiyat belirleme girişimi (Mises, 2008: 715) arz ile talebin kendi özgünlüğü olarak da anlayabileceğimiz kendini var etme olanaklarının önüne de geçilmesine neden olmuştur. 1960'lı yıllarla birlikte hızla gelişen teknoloji ve 1970'li yıllardan itibaren öne çıkan piyasacılık talebi 1980 sonrası yeni ekonominin önemli

adımlarından bir tanesi olmuştur. Teknolojinin gelişmesi uluslararası etkileşimin artmasına olanak sağlamış finansal iletişime kadar geniş bir etki yaratmıştır. Bu sayede küresel finans sektörünün etkili gelişimine imkân bulunarak ekonomi işlevsel ve yapısal değişimler yaşamıştır.

Teknoloji şirketler aracılığıyla uluslararası bir boyuta dönüşmüş, kendine özgü ekonomisini üretebilmiştir. Bu değişim küreselleşmeyi (Friedman, 2010: 437) önemli bir konuma yerleştirerek ekonomik bütünleşmeye karşı yerel gelişmeyi ve değişimi tetiklemiştir. Diğer anlamda küresel sistem algısı beraberinde büyük şirketlere karşı KOBİ'ler açısından yapılanmayı teşvik etmiş böylece yerel üretimlerde çeşitlenme imkânı ortaya çıkmıştır.

Gerçekten de 1990'lı yıllar (Örnek, 2006: 15) bilişim teknolojilerinin hızla yaygınlık gösterdiği bir döneme işaret etmektedir. Sanal bir yaklaşım ile ticaretten finansa dijitalleşen bir ekonomiyle iç içe olduğumuzu göstermektedir. Bu yeni düzene yeni ekonomi denmesinin haklı gerekçeleri vardır. 1984 yılından itibaren dönüm noktasına gelen ekonomi ve politika merkezine iletişimi alarak nicel ekonomiyi teşvik etmiş ve böylece sanal ekonominin reel ekonomiye karşılık gelişmesinin önü açılmıştır (Mattelart, 2012: 90-92). Aynı dönemlerde teknoloji devi olarak GSMH'sini hızla arttıran Japonya ürettiği elektronik ve sanayi ürünleriyle ABD ekonomisinin rakipleri arasına girmiştir. Asya'nın diğer ülkeleri arasında Japonya örneğine benzer büyük atılımlar görülmeye başlanmıştır (Brzezinski, 2013: 26). Teknolojinin bu hızlı ve aktif gelişimi beraberinde şirketleri etkisi altına alarak ulus ötesi ticaretin ve finans sistemlerinin ivme kazanmasına olanak sağlamıştır. 1980'li ve 1990'lı yılların artan ticari sermayesinde teknolojinin etkisi üst seviyelerdedir. Bu sayede çok uluslu şirketler (Flores, 2014: 204-295) başarılı bir şekilde stratejik yöntemler sergileyebilmiş ve kısa zamanda ağlar kurabilme imkânlarına da sahip olmuşlardır. Bu ise uluslararası finans ve ticari piyasalarında hızlı bir serbestleşmeyi getirerek ulus ötesi bir sistem olarak küresel ekonomiyi yapılandırmıştır.

Yeni ekonomide finansal sistemle ticari sistemin birlikte esnekleşmesinin getirdiği piyasalaşma sürecinde teknolojik boyut etkili olmuştur. E-ticaret örneğinde olduğu gibi tüketimin teknikleşmesi ekonomiyi ve politikayı revize ederek yeni ekonomiye ivme kazandırmakla kalmamış yeni bir küresel sistem düşüncesini de temellendirmiştir. Bu yeni ekonomi ve yönetim ulus devletler (Touraine, 2014: 188-90) tekniği kullanmak durumundadır ve tekniğin düşünülmediği bir yönetimden söz etmenin zamanı geride kalmıştır. Bu durum ise yani tekniğin/teknolojinin etkileşimci rolü küresel ağ yapılanmasının teknik zeminde finans ve ticari alanlarda etkileşimlerin hızla yolunu açmıştır. Böylece ulusal ölçek ve küresel ölçek ayrımları ortaya çıkmıştır. Böylesi bir ayrım ekonomi tarihinde ilginç bir yere oturmaktadır. Geçmiş dönemler açısından kapitalist sistemde sermaye biriktirmek güç unsuru olarak anlaşılırken yeni ekonomi tersi bir durumda derinleşerek değişmiştir. Diğer anlamda sermayenin hızlı yer değiştirmesi yeni ekonominin ayırt edici yanıdır. Bu ise küreselin ve yerelin (Castells, cilt-1, 2013: 128-30) birlikteliğini zorunlu hale getirerek evrensel anlamda yer edinen kapitalist dili ve düzeni aşındırmıştır. Diğer yandan üretimin uluslararası iş birliğine dönüşün getirdiği anlamda küreselleşme NAFTA, WTO ya da IMF gibi çeşitli örgütler aracılığıyla diplomatik ilişkilerle de sağlamlaşmıştır (Burchill, 2013: 106-107).

Dijital bir ekonomide para akışının ve işletme yönetimlerinin ivme kazanmasının maliyeti borç krizleri olmuştur. Finansal sistemin reel ekonominin temel üretim aşamalarından koparak kendine özgü bir sistem içine girmesi tüketim faktörünü hızlandırmış, gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye akışını da kısa sürede artırmıştır. Finans piyasalarında değerli kâğıtların bu süre içinde artış göstererek borçlanmayı hızlandırması ekonominin büyümesine olanak vermiş ve ayrıca bu sayede ulus ötesi şirketlere kaynak imkânı da

sağlanmış olmaktadır (Madgoff ve Yates, 2009: 61-63)⁹. Ancak bu sürecin 1987'de borsa çöküşüyle getirdiği kriz dalgası 2008'e kadar borçlanma olarak piyasaya yansımıştır. 1997 Güneydoğu Asya krizinden 1998 Rusya krizine kadar hepsinin temel nedenleri arasında finansal sıkıntılar (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 166-68; 180-82). Burada ortaya çıkan krizlerin tarihsel geçmişi (Wallerstein, 2014: 41- 43) 1970'li yıllardan itibaren sermaye birikiminde ortaya çıkan yapısal değişimlerle ilgilidir. Bu durum aynı zamanda 1979 ile başlayan balonların kronikleşme nedeni olmuştur. Wallerstein, ilgili çalışmasında OPEC petrol şokuyla başlayan ve gelişmekte olan ülkelere aktarılan sermaye desteğinin geri ödeme sorunundan kaynaklanan uzun vadeli borç krizlerine dikkat çekmektedir. Bunlar arasında 1980 Polonya krizi ve 1982 Meksika krizi de vardır. Bu sürece ilişkin olarak da şirketlerin nakit ihtiyacına yönelik sağlam olmayan tahvillerin işin seyrine dâhil olmasına dikkat çekmektedir.

7. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Ekonomik değişimler günümüz dünyasının şekillenmesinde son derece etkilidir. Bu değişimler teknoloji ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Bu yeni boyut rasyonel bir temelde zemin bulur ve teknoloji temelli üretim ve tüketim sistemlerine kadar yeni ekonomiyi temsil etmektedir. Ekonomi teknoloji etkisiyle dönüşüm geçirmiştir. Dolayısıyla bu dönüşüm teknolojinin etkin bir konumunu ortaya koymaktadır. Aynı temel değişimlerin bir diğer konusu olarak kamunun yeniden şekillendiği ve modern sürecin başlangıcı da dâhil olmak üzere post-modern yapılanma açısından da kamu ile piyasanın etkileşimci birlikteliğinden söz edilebilmektedir. Böylece yeni ekonomide vatandaş ilişkileri müşteri organizasyonu şeklini almaktadır.

Yeni ekonominin gelişme sürecine bakıldığında esneyen bir sistemin her alanda etkinliğine şahit olunmaktadır. Bu esneklik ekonomiye ve diğer birçok alana etki etmektedir. Bu esneklikteki asıl nokta stagflasyonun etkisiyle dünya ekonomisinin zora girmesidir. Stagflasyon, ekonomik sürecin değişimine büyük bir ivme kazandırarak ticarete ve finans sektöründe farklılıklar sağlamıştır. Söz konusu farklılık itibarıyla değişim aşamasının yeni ekonomi süreciyle uyuşması anlamlıdır. Zira iletişim teknolojilerinin etkinliği 1995 sonrası dönemde açısından önem arz etmektedir. Buradan hareketle yeni ekonominin itici gücü olan teknoloji karşımıza defalarca kez küreselleşme bağlamında çıkmaktadır ve bu sürecin devam etmesine dair bir kuşku henüz söz konusu değildir.

Yeni ekonominin gelişim aşamalarında finansın etkin konumu küresel sürecin en nesnel alanını temsil etmektedir. Finans ile Avrupa bütünleşmesinin sağlanma isteği makroekonomik koşulların uyumlulaştırma çabasıdır. Euro gibi parasal değerlerden mali sistemlerin yapısına kadar finans üzerinden bir entegrasyon çalışması söz konusu olmuştur. Örneğin Japonya'nın 1980'li yıllarla birlikte mikro düzey teknolojilerde yaşadığı büyük atak Avrupa' da endişeye yol açmıştır. Buna karşılık ABD başta olmak üzere enformasyonel teknoloji AB gibi birliklerin ticari ve finansal anlamda da olmak kaydıyla diğer ekonomi ve yönetim alanlarını hızla kapsamaya doğru ilerlemiştir.

Yeni ekonomi sürecinde finansal sistemlerin ve ticari yapılanmaların teknolojinin küreselleşmesinde değişim geçirmesi ile tekniğin insan yaşamındaki doğal katılımılığı arasında yakın ilişki söz konusudur. Teknik her zaman insanın üretim ve tüketim sürecinin

⁹ Döneme ilişkin olarak TBS (Teminathı Borç Senedi) gibi finansal araçların borçlanmayı ve özellikle 2007 krizine dair etkisine vurgu yapılmaktadır. Bu senetler belli yapıda bir havuza dayanan menkul değerlerden oluşur ve risk derecesine göre dilimlenirler. Kıymetli evrakların bu şekilde yoğun pazarlanmaları borçlanmayı ve kredi ve banka ilişkisindeki denetimsizliği de arttırmıştır.

kurucu aktörü olarak anılmayı hak etmektedir. Savaşlar ve politik değişimler gibi birçok değişkenlerin etkili bir taşıyıcısı olan teknoloji insanın maddi kültürünün ayırt edici bir üretimidir ve sermaye teknoloji ile her anlamda etkileşim içinde olmuştur. Roma'nın demir çağından 19. Yüzyılın ulaşım çağına ve nihayet yeni ekonominin bilişim çağına kadar teknolojik gelişmeler ekonominin ivmesi olmuştur. Yeni ekonomi açısından teknolojinin en önemli farkı sınırlar ötesi ticaretin ve finansın çok daha hızlı ve akıcı bir şekilde ilerliyor olmasıdır. Sonuç olarak yeni ekonomi; serbest ticaretin küresel dünyaya ve günümüze yansımış halidir.

KAYNAKÇA

- ALLEN, L. (2003). Keseden Bankaya Tezgahtan Borsaya –Küresel Finans Sisteminin Öyküsü, (Çev.) TEKÇE, M. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ALKAN, L.A. (2009). Küresel Sistemik Krizin Anatomisi, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- ASLAN, N. ve TERZİ, N. (2013). Küresel Finans –Küresel FinsanSistemi ve Kurumları, Türev Piyasalar, Futures Fiyatlandırma, Opsiyon Stratejileri, Swap Sözleşmeleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- BALI, S. ve BÜYÜKŞALVARCI, A. (2011). 1630'dan 2010'a Finansal Krizler Tarihi – balonlar, Panikler, Buhranlar ve Küresel Finansal Kriz, Çatı Kitapları Yayınları, İstanbul.
- BARBER, W.J. (2007). İktisadi Düşünce Tarihi, (Çev.) DURDU, İ. Metropol Yayınları, İstanbul.
- BAUDRILLARD, J. (2015). Tüketim Toplumu, (Çev.) ŞENEL, A. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2012). Küreselleşme –Toplumsal sonuçları, (Çev.) YILMAZ, A. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BEREND, I.T. (2013). 20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi, (Çev.) ÇAĞLAYAN, S. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- BRAUDEL, F. (2013). Kapitalizmin Kısa Tarihi, (Çev.) YERGUZ, İ. Say yayıncılık, İstanbul.
- BRAUDEL, F. (2014). Uygarlıkların Grameri, (Çev.) KILIÇBAY, M.A. İmge Kitabevi, Ankara.
- BUCHHOLZ, T.G. (2005). Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler –Modern Ekonomik Düşünceye Giriş, (Çev.) AKTAR, İ. Adres Yayınları, Ankara.
- BURCHILL, S.V.d., (2013). “Liberalizm”, Uluslararası ilişkiler Teorileri, (Çev.) ASLAN, A. ve AĞCAN, M.A. Küre Yayınları, İstanbul.
- BRZEZİNSKİ, Z. (2013). Stratejik Vizyon, Amerika ve Küresel Güç Buhranı, (Çev.) YALÇIN, S. ve ORHAN, A.T. Timaş yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, M. (2013). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Birinci Cilt, Ağ Toplumunun Yükselişi, (Çev.), KILIÇ, E. İstanbul Bilgi Üniversiteleri Yayınları, İstanbul.

- CASTELLS, M. (2013). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Üçüncü cilt, Bin Yılın Sonu, (Çev), KILIÇ, E. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CLASSE, L. (2010), Kapitalist Ekonominin Krizi, 125/2009,(Çev)A. SELİM, VS, İstanbul.
- COWEN, N. (2004). Küresel Tarihi, (Çev.) DEMİRKAN, C. Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul.
- ÇETİNDAMAR, D. vd., (2013). Teknoloji Yönetimi –Faaliyetler ve Araçlar, (Çev.) Çetin, Ayşegül, Elif Yayınevi, Ankara.
- DARDOT, P. ve LAVAL, C. (2012). Dünyanın Yeni Akıllı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme, (Çev.) ERGÜDEN, I. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DAWSON, M. ve FOSTER, J.B.. (2003). “Sanal Kapitalizm”, (Ed): MCCHESENEY, R..W. vd., Kapitalizm Ve Enformasyon Çağı -Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi, (Çev.) NİL, S. Ç. vd.,Epos Yayınları, Ankara.
- DUVERGER, M. (2007). Siyaset Sosyolojisi, (Çev.) TEKELİ, Ş. Varlık yayınları, İstanbul.
- EĞİLMEZ, M. ve Kumcu, E. (2013). Ekonomi Politikası –Teori ve Türkiye Uygulaması, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- FAULKNER, N. (2012). Marksist Dünya Tarihi –NeandertallerdenNeoliberallere, (Çev.) ÖNCEL, T. Yordam Kitap, İstanbul.
- FLORES, A.M. (2014). “Neoliberalizmin Ötesi ve Latin Amerika’da Yeni Kalkınmacılık: Anti Kapitalist Bir Programa Doğru,” (Der) PRADELLA, L. vd. Kutuplaştıran Kalkınma –Neoliberalizme Karşı Alternatifler ve Kriz, (Çev.) BAYSAL, B. Notabene Yayınları, Ankara.
- FREEMAN, C. ve LUC, S. (2004). Yenilik İktisadı, (Çev.) TÜRKCAN, E. TÜBİTAK, Ankara.
- FRIEDMAN, T.L. (2010). Lexus ve Zeytin Ağacı, Küreselleşmenin Geleceği, (Çev.) ÖZSAYAR, E. BY Boyner Yayınları, İstanbul.
- FUCHS, C. (2014). “Bilişsel Kapitalizm ya da Enformasyonel Kapitalizm? Enformasyonel Ekonomide Sınıfın Rolü,” (Ed) PETERS, M.A. ve BULUT, E., Bilişsel Kapitalizm! Eğitim ve Djital Emek, (Çev.) ÖZDİL, K. Notabene Yayınları, Ankara.
- GIDDENS, A. (2010). Modernliğin Sonuçları, (Çev) KUŞDİL, E. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GILPIN, R. (2012). Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası, (Çev.) DURAN, M vd., Kripto yayıncılık, Akara.
- GREENSPAN, A. (2011). Türbülans Çağı –Yeni Bir Dünya Serüveni, (Çev.) MİLER, N. BY Boyner Yayınları, İstanbul.
- HACIYEV, Ş.H. ve BAYROMOV, E.İ. (2013). Dünya Ekonomisinin Tarihi, Gazi Kitapevi, Ankara.
- HARVEY, D. (2012). Sermaye Muamması –Kapitalizmin Krizleri, (Cev.) SAVRAN, S. Sel yayıncılık, İstanbul.

- HARVEY, D. (2015). On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu, (Çev.) SOĞANCILAR, E. Sel Yayıncılık, İstanbul.
- HAYEK, F.V. (2013). Özgürlüğün Anayasası, (Çev.) ÇELİKKAYA, Y.Z. Bigbang Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, A. (2012). Siyaset Teorisine Giriş, (Çev.) KÖSE, M.H. Küre Yayınları, İstanbul.
- HEYWOOD, A. (2012). Siyasetin Temel Kavramları, (Çev) ÖZLER, H. Adres Yayınları, Ankara.
- HOBBSAWM, E. (2012). Devrim Çağı, (Çev.) Şener, M. S., Dost Yayınevi, Ankara.
- HOBBSAWM, E. (2014). Kısa 20.yüzyıl, 1914-1991 Aşırıliklar çağı, (Çev.) ALOGAN, Y., Everest Yayınları, İstanbul.
- ÖRNEK, A.Ş. (2006). Bilgi Toplumunda Kriz Yönetimi Stratejileri, Detay Yayıncılık, Ankara.
- KİNDLEBERGER, C. P. ve ALİBER R. Z. (2013). Çılgınlık, panik ve çöküş -Finansal Krizlerin Tarihi, (Çev) ŞENSOY, Ü. Türkiye İş Bankası yayınları, İstanbul.
- LAITMAN, M. (2012). Yeni Ekonominin Yararları: Küresel Ekonomik Krizlerin Ortak Sorumluluk Yoluyla Çözümlemesi, (Çev.) B.B. Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Alter Yayıncılık, Ankara.
- MAGDOFF, F. ve YATES, M.D. (2010). Ekonomik Krizin ABC'si –emeğiyle geçinenlerin bilmesi gerekenler, (Çev.) KIRMIZIGÜL, A. Epos Yayınları, Ankara.
- MATTELART, A. (2012). Bilgi Toplumunun Tarihi, (Çev.) ALTINEL, H.Y. İletişim Yayınları, İstanbul.
- MINSKY, H.P. (2013). İstikrarsız Bir Ekonominin İstikrarı, (Çev.) ESEN, O. Elif Yayınevi, Ankara.
- MISES, L.V. (2008). İnsan Eylemi, Ekonomi Üzerine Bir İnceleme, (ÇEV.) AKTAR, İ. Liberte Yayınları, Ankara.
- NARDIN, T. V.D., (2013). “Uluslararası Siyaset Teorisi”, Uluslararası İlişkiler Teorileri, (Çev) ASLAN, A. ve AĞCAN, M.A. Küre Yayınları, İstanbul.
- PARASIZ, İ. (2011). Keynesyen ve Keunes Sonrası Makro Ekonomi, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- PARASIZ, İ. (2009). Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi, Küresel Kriz, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- PIJL, K. V. D. (2014). Küresel Rekabetler, (Çev.) KURTUL, K. İmge kitabevi, Ankara.
- PIKETTY, T. (2014). Yirmi birinci Yüzyılda Kapital, (Çev.) KOÇAK, H. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- ROBERTS, J.M. (2010). Avrupa Tarihi, (Çev.) AYTUNA, F. İnkılap Yayınları, İstanbul.
- ROBERTS, J.M. (2014). Kısa Dünya Tarihi, (Çev.) AKAD, M.T. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- RODRİK, D. (2011). Akıllı Küreselleşme, (Çev) AKSU, B. Elif Yayıncılık, Ankara.
- ROUBINI, N. ve MIHM, S. (2012). Kriz Ekonomisi –Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, (Çev.) TEZCAN, I. Pegasus Yayıncılık, İstanbul.

- SCHUMPETER, J.A. (2010). Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi, (Çev) İLHAN, H. Alter yayıncılık, Ankara.
- SKOUSEN, M. (2003). Modern İktisadın İnşası, (Çev.) ACAR, M. vd. Liberte yayınları, Ankara.
- TOFFLERİ A. (2008). Üçüncü Dalga –Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı, (Çev), YENİÇERİ, S, Koridor yayınları, İstanbul.
- TOMLİNSON, J. (2013). Küreselleşme ve Kültür, (Çev.) EKER, A. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TOURAINÉ, A. (2014). Modernliğin Eleştirisi, (Çev.) TANRIÖVER, H.U. YKY yayınları, İstanbul.
- WALLERSTEIN, I. (2014). “Yapısal Kriz ya da Kapitalistler Niçin Kapitalizmi Artık Kazançlı Bulmayabilirler?”, (Ed) WALLARSTEIN, I vd. Kapitalizmin Geleceği Var mı?, (Çev.) DOĞAN, B.O. Metis Yayınları, İstanbul.
- WALLERSTEIN, I. (2012). Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık, (Çev.) ALPAY, N. Metis yayınları, İstanbul.
- WOOD, E. M. (2012). Sermaye İmparatorluğu, (Çev.) KÖYMEN, O. Yordam Kitap, İstanbul.

Copyright of Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences is the property of Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.